

เครื่องศตวรรษการท่องเที่ยวไทยกับมรดกวัฒนธรรม

นางเยาว์ จิตตะปุตตะ*

บทคัดย่อ

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศต่างๆ ในกลุ่มประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติ เดินทางไปมาระหว่างประเทศเพื่อสัมพันธไมตรีและเรียนรู้วัฒนธรรมกันและกันสะดวก และปลอดภัยมากขึ้น กลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวในยุโรปและอเมริกามาก รัฐบาลไทยจึงเริ่มพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง โดยบรรจุแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๔) การท่องเที่ยวไทยจึงพัฒนาสู่ระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นแนวทางที่ลงทุนเพื่อหวังผลกำไรตอบแทนสูง ฉะนั้นทรัพยากรท่องเที่ยวทั้งหลาย แม้แต่วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชุมชนที่สืบทอดกันมาด้วยความผูกพันในความเชื่อความศรัทธา วัฒนธรรม พิธีกรรม และเทศกาลต่างๆ ถูกนำมาดัดแปลงจนผิดเพี้ยนเพื่อเอานักท่องเที่ยว

ความเป็นมา

สถานการณ์การท่องเที่ยวโลกในภาพรวมปัจจุบันมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วและแผ่ออกไปทั่วทุกทวีป จากรายงานการศึกษาขององค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization) เกี่ยวกับสถานการณ์การท่องเที่ยวโลกในช่วงปลายคริสต์

* รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ศตวรรษที่ ๒๐ และทำนายถึงอนาคตของการท่องเที่ยวโลกไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีการเติบโตอย่างต่อเนื่องมาตลอดสามศตวรรษท้ายของคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ และจะเติบโตต่อเนื่องไปนับจากปี ๒๐๐๐ เนื่องจากจะมีการเติบโตและขยายตัวของอุปสงค์ (Demand) ในด้านการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับรัฐบาลแต่ละประเทศต่างมุ่งหวังที่จะเพิ่มอัตราในส่วนแบ่งของตลาดการท่องเที่ยวโลก เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่สำคัญคือผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเงินตราต่างประเทศที่จะได้จากการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ฉะนั้นจึงมีนโยบายส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในเชิงรุกเพื่อให้มีการขยายตัวในเชิงปริมาณ จึงทุ่มเททั้งงบประมาณการลงทุน และกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการเป็นคู่แข่งที่สามารถเป็นผู้ขายมากกว่าผู้ซื้อ โดยเฉพาะประเทศที่มีมรดกของชาติเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลายและมีศักยภาพสูงเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ฯลฯ ที่สามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นคู่แข่งขั้นที่มีโอกาสได้รับส่วนแบ่งในตลาดการท่องเที่ยวโลกได้ โดยพยายามสร้างอุปทาน (Supply) การท่องเที่ยวออกมาเพื่อเป็นการกระตุ้นและส่งเสริมการทำการตลาดการท่องเที่ยวให้มากและหลากหลาย โครงการ หลากหลายกิจกรรม ฯลฯ เพื่อเป็นการตอบสนองและเสนอทางเลือกที่มีผลต่อการกระตุ้นอุปสงค์ของนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเลือก และเป็นผู้บริโภค

นอกจากนี้ยังมีรายงานขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งองค์การสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ทำการศึกษาและรายงานสรุปเป็นสถิติเกี่ยวกับสถานการณ์การท่องเที่ยวโลกในทศวรรษ ๑๙๙๐ ไว้ดังนี้

๑ การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมด้านบริการที่เติบโตเร็วที่สุดและสามารถทำรายได้เข้าประเทศได้เป็นลำดับต้นๆ โดยเฉพาะกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศเข้ามาทดแทนรายได้ที่จะได้จากการส่งสินค้าออกไปขายยังต่างประเทศ ซึ่งมักจะประสบกับอุปสรรคและปัญหาต่างๆ ทำให้ขาดความมั่นคง

๑ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีอัตราการเติบโตของการท่องเที่ยว

และมีรายได้เพิ่มขึ้นสูงสุดในโลก

- ประเทศสหรัฐอเมริกา มีรายได้จากการท่องเที่ยวระหว่างประเทศมากที่สุดในโลก

- ประเทศฝรั่งเศส รับนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศมากที่สุดในโลก

- นักท่องเที่ยวชาวเยอรมัน ตะวันออก ใช้จ่ายเงินไปเป็นนักท่องเที่ยวต่างประเทศมากที่สุดในโลก

จากรายงานดังกล่าว นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญและทิศทางของการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโลกที่ชาติมหาอำนาจตะวันตกเป็นผู้ครองตลาดแล้ว ชาติตะวันตกเองก็เป็นผู้ท่องเที่ยวที่สำคัญในตลาดการท่องเที่ยวโลกเช่นกัน ฉะนั้น การขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจึงยากที่จะถึงจุดอิ่มตัว แต่ก็จะต้องมีการแข่งขันกันสูงขึ้น เพราะในปัจจุบันทัศนคติและค่านิยมในการดำรงวิถีชีวิตของมนุษยชาติในสังคมที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแล้ว มักจะมีทัศนคติว่าการเดินทางไปท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่ง ในวิถีชีวิต และเป็นกิจกรรมตอบสนองในด้านจิตวิทยาสังคม จึงเป็นที่ยอมรับว่าการท่องเที่ยวมีคุณค่าต่อการแสวงหาความรู้ประสบการณ์ต่างๆ อีกทั้งยังจะนำมาซึ่งโอกาสในการศึกษาและเรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจและยอมรับในความเป็นอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของมนุษยชาติแต่ละเผ่าพันธุ์ แต่ละประเทศ ซึ่งจะเป็นโอกาสให้นำมาซึ่งความเข้าใจกันระหว่างคนต่างวัฒนธรรม ซึ่งองค์การสหประชาชาติเองก็ได้สนับสนุนให้มีโครงการจัดการท่องเที่ยวสากลขึ้น โดยเริ่มเป็นครั้งแรกด้วยการประกาศให้ ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ (ค.ศ. 1991) เป็นปีท่องเที่ยวสากล พร้อมกับประกาศคำขวัญ **Tourism Passport to Peace** ซึ่งเป็นคำขวัญที่สะท้อนให้เห็นว่าองค์การสหประชาชาติมีมุมมองและคาดหวังว่า การท่องเที่ยวจะเป็นสื่อนำไปสู่สันติภาพ

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในที่ประสบความสำเร็จในธุรกิจท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องมาก่อนการประกาศเป็นปีท่องเที่ยวสากลถึงสามทศวรรษ อีกทั้งได้บรรจุแผนพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวฉบับที่ ๑ ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๔) แล้ว และได้มีแผนพัฒนาเรื่อยมาเพื่อที่จะให้การท่องเที่ยว

เที่ยวเป็นอุตสาหกรรมอย่างเต็มตัว พร้อมทั้งได้นำกลยุทธ์ทุกรูปแบบมาใช้เพื่อเพิ่มยอดขาย อาทิเช่น ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) ได้กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาการท่องเที่ยวไว้ถึง ๓ ระยะ จากปี พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๕๕ และครอบคลุมแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘-๑๐ เป็นเวลาประมาณ ๑๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๕๔) พัฒนาเพื่อให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยบรรลุเป้าหมายความเป็นประเทศที่มีเอกลักษณ์ไทยในมาตรฐานสากล และจะสร้างภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของไทยให้เป็นการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ (Quality Destination) ก้าวขึ้นสู่ระดับสากล (World Class Destination) ด้วยการเสนอขายและเผยแพร่การท่องเที่ยวไทยภายใต้ ความเป็นคนไทย (Thai People) และความเป็นไทย (Thai Touch) ที่มีความหลากหลายของสินค้าท่องเที่ยวในโครงการ **Brand Amazing Thailand : Experience Variety** จึงได้กำหนดพันธกิจไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) ตามตารางในการหารายได้ดังต่อไปนี้

ตารางแสดง พันธกิจเป้าหมายรายได้จากการท่องเที่ยวระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๙

ปี พ.ศ.	นักท่องเที่ยวต่างชาติ	วันที่พัก (เฉลี่ย/คน)	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย (บาท/คน/วัน)	รายได้จากการท่องเที่ยว (ล้านบาท)	หมายเหตุ
๒๕๔๔	๑๐,๒๐๐,๐๐๐	๗.๘๖	๔,๑๐๐	๓๒๘,๗๐๕	เป็นปีสุดท้ายของแผนฯ ๘
๒๕๔๕	๑๑,๑๐๐,๐๐๐	๗.๘๖	๔,๓๐๐	๓๗๕,๑๕๘	เริ่มปีแรกของแผนฯ ๙
๒๕๔๖	๑๑,๘๐๐,๐๐๐	๗.๘๖	๔,๔๐๐	๔๐๘,๐๙๑	
๒๕๔๗	๑๒,๗๐๐,๐๐๐	๗.๘๖	๔,๕๐๐	๔๔๙,๑๙๙	
๒๕๔๘	๑๓,๕๐๐,๐๐๐	๗.๘๖	๔,๖๐๐	๔๘๘,๑๐๖	
๒๕๔๙	๑๔,๔๐๐,๐๐๐	๗.๘๖	๔,๗๐๐	๕๓๑,๙๖๕	ปีสุดท้ายของแผนฯ ๙

จากตัวเลขแสดงเป้าหมายในการหารายได้จากการท่องเที่ยวที่ปรากฏนี้จะสะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลไทยมีความคาดหวังในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมากและเชื่อว่าจะเป็นอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องไม่ถดถอย ก็เพราะเหตุว่าเป็นการคาดการณ์ในช่วงระยะเวลาที่ประเทศไทยผ่านพ้นวิกฤติทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ หรือที่เรียกกันว่า วิกฤติต้มยำกุ้ง มาแล้วระยะหนึ่ง ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่ธุรกิจต่างๆ โดยเฉพาะธุรกิจเกี่ยวเนื่องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ฟื้นตัว และสามารถขับเคลื่อนไปสู่สภาวะปกติได้แล้ว ฉะนั้นแนวโน้มในอนาคตควรจะเติบโตได้ ฉะนั้นเป้าหมายและการคาดการณ์การขยายตัวของการท่องเที่ยวจึงอยู่ภายใต้แนวโน้มสถานการณ์โลก และสถานการณ์ภายในประเทศ ดังนั้นการตั้งเป้าหมายจำนวนวันที่นักท่องเที่ยวอยู่เฉลี่ย ๗.๘๖ ตลอดจนสิ้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ จึงเป็นเป้าหมายที่ไม่สูงเกินไปนัก เพราะมีข้อบ่งชี้ให้เกิดความเชื่อมั่นก็คือในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ขณะที่ประเทศกำลังประสบกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ และขาดสภาพคล่องทางการเงิน แต่การเติบโตของการท่องเที่ยวไทยมิได้ลดลง นอกจากนี้อาจจะกล่าวได้ว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่อาศัยปัจจัยขั้นพื้นฐานและต้นทุนในการประกอบธุรกิจเกือบทั้งหมดเป็นทุนของสาธารณะ หรือธารณะสมบัติและมรดกของชาติไม่ว่าจะเป็นเส้นทางคมนาคมสู่แหล่งท่องเที่ยว สาธารณูปโภค การสื่อสาร ฯลฯ และทรัพยากรการท่องเที่ยวทุกประเภท ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี โบราณสถาน ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีศิลปวัฒนธรรมไทย ฯลฯ ล้วนเป็นทรัพยากรของชาติและเป็นมรดกของมนุษยชาติจึงถือว่าเป็นต้นทุนของสาธารณะ ฉะนั้นผู้รับมรดกจึงมีสิทธิในการหาประโยชน์ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเกิดแนวคิดการอนุรักษ์และพัฒนา

การพัฒนา (Development) เป็นแนวคิดในกระแสวิถีของวัฒนธรรมตะวันตกที่แผ่ไปยังประเทศต่างๆ ทั่วโลกอย่างชัดเจน และมีผลในการตอบรับอย่างรุนแรงในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยผ่านระบบการศึกษาและระบบเศรษฐกิจทุนนิยม อุตสาหกรรมสมัยใหม่ ประชาชนในประเทศที่รับระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมใหม่หรือทุน

นิยมโลกนี้มักจะตอบรับกระแสวัฒนธรรมใหม่ด้วยความยินดีและมีทัศนคติและค่านิยมยอมรับว่าการพัฒนาจะนำไปสู่วิถีชีวิตที่ทันสมัย อย่างไรก็ตามเนื่องจากการทำงานมีองค์ประกอบที่สลับซับซ้อนและเกี่ยวพันกับสังคมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม จะเห็นว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวย่อมก่อให้เกิดผลกระทบ และปัญหาต่างๆ มากมาย แต่ถ้ารัฐบาลหรือผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ ตลอดจนเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว ถ้ามีทัศนคติและแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวในทิศทางที่ถูกต้องไม่ทำลายคุณค่าของทรัพยากรท่องเที่ยวซึ่งนอกจากจะเป็นต้นทุนที่สำคัญของการท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นมรดกของชาติที่สร้างชื่อเสียงเกียรติภูมิให้แก่ผู้เป็นเจ้าของด้วย ก็จะทำให้เกิดประโยชน์มากกว่าประเทศไทยมีทรัพยากรท่องเที่ยวมากมายหลากหลายประเภท ทั้งที่เป็นมรดกทางธรรมชาติและมรดกวัฒนธรรม จึงมีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยวสูง แต่เนื่องจากทรัพยากรท่องเที่ยวเป็นสินค้าหรือผลผลิตที่ไม่มีตัวตน (Invisible Product) จึงเป็นสินค้าส่งออกที่ไม่เห็นตัว (Invisible Export) ฉะนั้นนักท่องเที่ยวจะต้องเดินทางเข้าไปบริโภคให้ถึงที่หรือเรียกว่าชนิดถึงตัวซึ่งๆ หน้า (Face to Face Contact) ฉะนั้นสินค้านั้นจะต้องเป็นของแท้ที่ยังคงคุณค่าและรักษาอัตลักษณ์ในความเป็นตัวแทนทั้งรูปธรรมและนามธรรมของผู้เป็นเจ้าของสินค้า

เนื่องจากหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติแล้ว ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในหลายๆ ประเทศที่รับกระแสวัฒนธรรมตะวันตก และระบบทุนนิยม (Capitalism) มาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จึงทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวของไทยเป็นไปในทิศทางของระบบทุนนิยม ซึ่งเป็นระบบที่อาจกล่าวได้ว่าไม่สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ซึ่งเน้นระบบคุณธรรมและธรรมเนียมตามแนวคิดปรัชญาของพระพุทธศาสนา แต่ระบบทุนนิยมต้องการกำไรมากๆ และต้องการครอบครองสมบัติให้มากที่สุด ฉะนั้นบทความนี้จึงต้องการศึกษาว่าทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวไทยที่ดำเนินมาถึงประมาณครึ่งศตวรรษนี้มีผลกระทบต่อมรดกวัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นทรัพยากรที่บ่งบอกความเป็นไทยและความเป็นคนไทย หรืออัตลักษณ์ไทยอย่างไร ซึ่งจะได้แบ่งวิเคราะห์เป็น ๔ ช่วงที่เห็นว่าเป็นจุดเปลี่ยนของการท่องเที่ยวไทยที่มีสาเหตุมาจากสถานการณ์

โลกบ้าง จากการครอบงำทางความคิดของผู้นำ หรือปัจจัยอื่นๆ โดยจะเน้นในส่วนที่ส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อมรดกวัฒนธรรมไทย

การท่องเที่ยวกับมรดกไทยในช่วงสมัยต่างๆ

๑. สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ามาบริหารประเทศในครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๑ นั้นมิได้มีแนวคิดหรือนโยบายอย่างไรที่จะสะท้อนให้เห็นว่าเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย ตรงกันข้ามกลับใช้อำนาจสั่งการ เพื่อครอบงำ การดำรงวิถีชีวิตของคนไทยด้วยการออกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๔๘๓ และ พ.ศ. ๒๔๘๕ โดยมีคำว่า การสร้างชาติ สอดแทรกอยู่ในคำวิงวอนของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีแก่พี่น้องสตรีไทย เรื่องการสวมหมวก เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๔ อีกทั้งยังได้ใช้อำนาจผ่านกระทรวงวัฒนธรรมประกาศใช้ รัฐนิยม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่รัฐบาลหรือผู้นำมีความนิยม แล้วใช้อำนาจสั่งการให้ประชาชนปฏิบัติ โดยถือว่าเป็นวัฒนธรรมหรือความเจริญ เช่น แต่งกายตามสากลนิยม คือสวมเสื้อ กางเกง หมวก รองเท้า ฯลฯ แบบฝรั่ง ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามก็ไม่สามารถไปติดต่อในสถานที่ราชการได้ หรือในที่สุดก็อาจถูกจับกุมคุมขัง จนนั้นจึงได้เกิดระบบ ตำรวจวัฒนธรรม ขึ้นในสังคมเพื่อใช้เป็นเครื่องมือครอบงำ สตรีจะต้องเลิกนุ่งผ้าห่ม (ผ้าโจงกระเบนหรือจูงกระเบน) ห้ามเคี้ยวหมาก ฯลฯ จากข้อคิดเห็นของพระยาสุนทรพิพิธอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเคยเป็นผู้ร่วมงานวัฒนธรรมสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม อย่างใกล้ชิด ได้ชี้แจงถึงมูลเหตุและได้วิเคราะห์วัฒนธรรม ในช่วงสมัยนั้นคือระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๕๐๐ ว่าเป็นการปฏิบัติวัฒนธรรม^๑ ส่วนความเห็นของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวไว้ในประเด็นเรื่องการฟื้นฟูวัฒนธรรมไทยว่า “วัฒนธรรมของแต่ละชาตินั้น มีรากฐานแตกต่างกันไปด้วยนิสัยใจคอของคนแต่ละชาติ ตลอดจนศาสนาและเหตุผลทางประวัติศาสตร์ การจำเอาระเบียบแบบแผนของคนอื่นมาประกาศว่าเป็นวัฒนธรรมของไทยนั้นจะไม่มีใครเชื่อหรือ

^๑ พระยาสุนทรพิพิธ (เชย สุนทรพิพิธ), ปกิณกะคดี, พิมพ์แจก พ.ศ. ๒๕๑๑ หน้า ๓๑-๔๕.

บังเกิดผลอย่างใดเลย ในที่สุดก็จะล้มตามผู้ประกาศไป และพาของเก่าให้สูญเสียไปอีก ด้วยเท่านั้นเอง”^๒

นอกจากพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรม ๒ ฉบับดังกล่าวที่แสดงให้เห็นว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่เห็นในคุณค่าของวัฒนธรรมไทยแล้ว ปรากฏว่าในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้ประกาศกระทรวงวัฒนธรรมอนุญาตให้ประมวลอิฐจากซากโบราณสถาน วัดร้าง เพื่อจะได้นำรายได้เข้าแผ่นดิน ซึ่งเป็นประกาศที่ส่งเสริมให้มีการทำลายหลักฐานและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม อีกทั้งสร้างจิตสำนึกในการเห็นคุณค่าของเงินมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ ไม่ปลูกฝังจิตสำนึกในความรักสาธารณะสมบัติ ซึ่งเป็นมรดกของชาติไทยและมรดกของมนุษยชาติ ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เมื่อครั้งเสด็จไปเปิดอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ว่า การสร้างอาคารสมัยนี้คงจะเป็นเกียรติสำหรับผู้สร้างเพียงคนเดียว แต่เรื่องโบราณสถานนั้นเป็นเกียรติของชาติ อิฐเก่าๆ แผ่นเดียวก็มีค่าควรจะช่วยกันรักษาไว้ ถ้าเราขาดสุโขทัย อโยธยา และกรุงเทพฯ ประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย” ฉะนั้นประกาศกฎกระทรวงวัฒนธรรมฉบับนี้จึงเป็นเสมือนการประกาศขายมรดกของชาตินั่นเอง

อย่างไรก็ดีต่อมาเมื่อสถานการณ์โลกเปลี่ยนไปคือ ก่อนที่สงครามโลกครั้งที่ ๒ จะยุติไม่นานนักนานาประเทศซึ่งเป็นกลุ่มพันธมิตร ได้ร่วมมือกันก่อตั้งองค์การสหประชาชาติ (United Nations : UN) ซึ่งเป็นองค์กรร่วมมือกันระหว่างประเทศเพื่อธำรงไว้ซึ่งความสันติระหว่างประเทศ จึงให้ความร่วมมือซึ่งกันและกันระหว่างประเทศมากขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ฯลฯ ประกอบกับการคมนาคมขนส่งพาหนะเดินทางไกลระหว่างประเทศสะดวก รวดเร็วและปลอดภัยขึ้น จึงพยายามผลักดันให้มีการตั้งศูนย์ฝึกอบรมบุคลากรขึ้นมาเพื่อทำงานการท่องเที่ยว คือ International Union of official Travel Organizations หรือชื่อย่อว่า IUOTO ซึ่งมีลักษณะคล้ายองค์การชำนาญพิเศษของสหประชาชาติ เช่นเดียวกับ WHO UNICEF และ FAO ซึ่งมีหน้าที่ใน

^๒ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, คึกฤทธิ์วิจารณ์, (กรุงเทพฯ คลังวิทยา, ๒๕๓๒) หน้า ๗๐-๗๓

^๓ ศิลปากร, กรม. ๑๐ อุทยานประวัติศาสตร์, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๘) หน้า ๑

การส่งเสริมการท่องเที่ยวระหว่างประเทศสมาชิก ฉะนั้นประเทศไทยในฐานะเป็นประเทศสมาชิก จึงได้โอกาสที่ดีในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ประเทศโดยผ่านการท่องเที่ยว รัฐบาลจึงได้หันมาให้ความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ศิลปโบราณ ฯลฯ ซึ่งถือว่าเป็นรากของชาติไทย

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ คณะรัฐมนตรีมีมติให้กรมโฆษณาการสำนักนายกรัฐมนตรีพิจารณาส่งเสริมการท่องเที่ยวและทำหน้าที่เตรียมการต้อนรับแขกต่างประเทศของรัฐบาลที่จะเดินทางเข้ามาร่วมในงาน แสดงพิพิธภัณฑ์สรรพสินค้าตะวันออกไกล ซึ่งจะจัดขึ้นในประเทศไทยในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ จึงได้ขอโอนงานการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่อยู่กับกรมส่งเสริมพาณิชย์และท่องเที่ยวให้มาขึ้นกับกรมโฆษณา สำนักนายกรัฐมนตรี โดยออกพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการกรมโฆษณาให้ยกฐานะสำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นสำนักงานท่องเที่ยว มีฐานะเทียบเท่า กอง โดยมีภารกิจในเบื้องต้นที่เด่นชัดที่สุดก็คือ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ประเทศไทยผ่านงานด้านการท่องเที่ยว ฉะนั้นทศวรรษแรกของการส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงเกิดขึ้น โดยให้ความสำคัญในการรักษาคุณเลมรดกของชาติในด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมมากขึ้น เช่น ในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ รัฐบาลได้ออกประกาศกฎกระทรวงวัฒนธรรมให้ยกเลิกประกาศอนุญาตประมูลอัฐยาย และเปลี่ยนทำที่ใหม่คือ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ รัฐบาลได้ออกประกาศกฎกระทรวงวัฒนธรรมให้กรมศิลปากรดำเนินการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถาน เมืองเชียงใหม่ เมืองสุโขทัยและพระนครศรีอยุธยา แต่ก็ไม้อาจกล่าวได้ว่าการบูรณะเกิดผลดีต่อมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติ เพราะปรากฏว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกที่มีทัศนคติและแนวคิดที่เห็นว่า โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ศิลปวัฒนธรรมไทย ฯลฯ เป็นมรดกของชาติที่สามารถนำมาประดิษฐ์ตกแต่ง และจัดเป็นหมวดเป็นหมู่ แล้วเสนอขายเป็นสินค้าได้ จึงเป็นผู้นำคนแรกที่ยึดเอามรดกวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยทั้งหมดทุกระดับมาบริหารจัดการเป็นธุรกิจในรูปแบบของวิสาหกิจกิจการการท่องเที่ยว (Tourism Enterprise) ฉะนั้นแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์โบราณสถาน ศิลปโบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี เทศกาล ฯลฯ

ทุกระดับ และสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นมรดกของชาติและเป็นทุนของสังคมที่ควรเป็นต้นทุนของสาธารณะก็ถูกรัฐบาลยึดเป็นเจ้าของไปโดยปริยาย และสร้างความชอบธรรมผ่านบทบาทและหน้าที่ในการเป็นผู้ส่งเสริมและพัฒนาโดยการบูรณะปฏิสังขรณ์ตามอำนาจ อาทิเช่น ในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้อนุมัติเงินงบประมาณจำนวน ๓๐ ล้านบาท เพื่อให้กรมศิลปากรทำการขุดแต่งและบูรณะเมืองโบราณและโบราณสถานหลายแห่ง เช่น ที่พระนครอยุธยา ได้ทำการบูรณะพระเจดีย์ ๓ องค์ในวัดพระศรีสรรเพชญ์ พระราชวังโบราณ วิหารพระมงคลบพิตร และพระเจดีย์ภูเขาทอง ซึ่งได้ถูกเร่งให้ทำการบูรณะโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องของรูปแบบตามประวัติศาสตร์ศิลป์และหลักวิชาการในการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถาน จึงทำการทุบพระเจดีย์ ๓ องค์ในวัดพระศรีสรรเพชญ์แล้วสร้างขึ้นมาใหม่ทาสีขาวโพลน จึงทำให้ดูเจิดจ้าโดดเด่นหลอกล่ออยู่ท่ามกลางโบราณสถานส่วนอื่นๆ ในบริเวณเดียวกันที่มีได้รับการบูรณะ วิหารพระมงคลบพิตร ก็เช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าจะได้รับการบูรณะในส่วนที่ชำรุดตามศิลปะเดิมมาแล้วหลายครั้ง และเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ได้ถูกพม่าเผาเสียหายทั้งวิหารและพระมงคลบพิตร แต่ก็ได้รับการบูรณะซ่อมแซมในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มาหลายครั้ง ครั้งสุดท้ายในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ถูกรื้อทิ้งแล้วสร้างขึ้นมาใหม่ นอกจากนี้ยังมีเจดีย์ภูเขาทอง ที่ได้บูรณะจนผิดเพี้ยนไปจากเดิม ซึ่งในการบูรณะครั้งนี้ทำให้ชาวกรุงเก่า นักโบราณคดี และอื่นๆ ต้องเสียใจมาก จนมักกล่าวถึงและเรียกบุคคลที่มีส่วนในการบูรณะครั้งนี้ว่าเป็นพม่ารุ่น ๒ ที่ทำลายกรุงศรีอยุธยา

๒. สมัยปรับตัวเข้าสู่ระบบทุนนิยม พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๑๙

วันที่ ๑๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ รัฐบาลพลเอกถนอม กิตติขจร (เข้ารับตำแหน่งเมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๑ มียศพลโท) นายกรัฐมนตรี ประกาศใช้พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช ๒๕๐๑ มีผลให้กระทรวงวัฒนธรรมถูกยุบและให้โอนกรมการศาสนาและกรมศิลปากร ไปสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ กรมการวัฒนธรรมและสภาวัฒนธรรมเป็นกองวัฒนธรรมขึ้นกับสำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

ซึ่งการลดฐานะของกระทรวงวัฒนธรรมนี้ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถสรุปได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ว่า รัฐบาลใหม่ไม่ให้ความสำคัญด้านวัฒนธรรม แต่ก็อาจกล่าวได้ว่าแนวความคิดโลกทัศน์ ทักษะคติและค่านิยมของผู้นำ อาจเปลี่ยนไปโดยเฉพาะหลังการยอมรับนโยบายการพัฒนาแบบตะวันตกหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ และเมื่อรัฐบาลไทยในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจขึ้นมาพัฒนาประเทศ อุดมการณ์ของรัฐได้เปลี่ยนจากอุดมการณ์ศาสนาพุทธมาเป็นอุดมการณ์ระบบทุนนิยม ฉะนั้นความเป็นทุนนิยมที่ต้องแสวงหากำไรมากๆ ครอบครองสมบัติให้มากๆ จึงเข้าแทนที่ความเป็นธรรมนิยม อย่างเป็นขั้นเป็นตอนและสร้างความชอบธรรมโดยใช้แผนพัฒนาชาติเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสาธารณูปโภค (Infra - Structure) เช่นเส้นทางคมนาคม และการขนส่ง การสื่อสารและการบริการ ฯลฯ ซึ่งถือว่านอกจากจะเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมหรือพัฒนาเศรษฐกิจแล้ว ยังเป็นปัจจัยสำคัญในด้านบริการประชาชน ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน หรือคำว่า เจริญ ตามแนวคิดของตะวันตก และอาจกล่าวได้ว่าค่านิยมในเรื่องของความเจริญนี้ได้เดินทางไปสู่ภูมิภาคและชนบทตามเส้นทางคมนาคม มีการปรับตัวและประสานระหว่างราชการกับเอกชนทุกระดับลงไปถึงท้องถิ่นหรือชาวบ้าน และ การท่องเที่ยวไทย ก็ได้ก้าวเข้าไปสู่กระบวนทัศน์ของการพัฒนาในระบบทุนนิยมอย่างชัดเจนสำนักงานท่องเที่ยวได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ใช้ชื่อย่อว่า อสท. โดยมีอาคารถาวรที่เป็นสำนักงานถาวรอาคารแรกที่ถนนราชดำเนินนอก และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ไปเป็นประธานในพิธีเปิดอาคารสำนักงานอย่างเป็นทางการในวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๓ หลังจากนั้นการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวของชาติเพื่อขยายให้ชัดเจนเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้นตามลำดับทั้งสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และทางธรรมชาติ เช่น ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ รัฐบาลได้ประกาศพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เพื่อเป็นมาตรการและนโยบายในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งถึงแม้ว่าจะเป็นผลมาจากการที่รัฐบาลมีนโยบายฟื้นฟูวัฒนธรรมของชาติ แต่ผลของพระราชบัญญัตินี้นอกจากจะทำให้เกิดการบูรณะ

และอนุรักษ์แล้ว ยังมีผลต่อการเพิ่มศักยภาพของสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อให้มีความพร้อมในการเผยแพร่และเป็นสินค้าในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวด้วย

ต่อมาการท่องเที่ยวไทยได้ถูกปรับให้สอดคล้องกับสถานการณ์การท่องเที่ยวโลก ซึ่งมีการขยายตัวและเติบโตมากขึ้น โดยเฉพาะการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ฉะนั้น อสท. จึงได้รับการปรับฐานะขององค์กรให้สูงขึ้น เพื่อดำเนินการในระบบอุตสาหกรรมอย่างเต็มตัว เพราะไม่อาจปล่อยให้เติบโตและขยายตัวไปตามปกติได้ เพราะเป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจอื่นๆ อีกมากมาย อาทิเช่น ทรัพยากรท่องเที่ยว หรือแหล่งท่องเที่ยว ธุรกิจคมนาคม ธุรกิจที่พักแรม ธุรกิจร้านอาหาร ภัตตาคาร ร้านขายของที่ระลึก ธุรกิจสื่อสาร การบริการ ธุรกิจบันเทิง ฯลฯ จึงต้องมีการกำหนดเป้าหมายและวางแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับสถานการณ์การท่องเที่ยวโลก ฉะนั้นแผนพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ฉบับที่ ๑ จึงถูกบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๔)

๓. สมัยใช้แผนพัฒนาไปสู่ระบบอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๔๐

องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้รับการประกาศในราชกิจจานุเบกษาขกเป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ใช้ชื่อย่อว่า ททท. และใช้ชื่อในภาษาอังกฤษว่า Tourism Authority of Thailand ชื่อย่อ TAT ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ และกรมศิลปากรเองก็ได้เสนอแผนอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมไทยไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ นี้ด้วย โดยมีวัตถุประสงค์ที่นอกจากจะอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชาติแล้ว ยังเป็นการเพิ่มศักยภาพของสถานที่ท่องเที่ยวเตรียมตอบสนองการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

ในวันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ คณะรัฐมนตรีมีมติกำหนดนโยบายหลักเพื่อให้ลดอัตราการนำเงินออกนอกประเทศ และเพื่อกระตุ้นให้ได้ผลโดยเร็ว จึงสร้างแรงจูงใจให้การท่องเที่ยวประเภทนำออก (Outbound Tourism) ลดลงโดยเร็วจึงประกาศให้ปี พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็น ปีท่องเที่ยวไทย พร้อมกับทำการโฆษณาประชาสัมพันธ์

รูปแบบต่างๆ ผ่านสื่อหลายประเภททั้งเอกสารสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ฯลฯ ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งบริษัทจัดนำเที่ยวขึ้นภายในประเทศ เปิดสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ๆ เพื่อทำการตลาดนักท่องเที่ยวคนไทยไปพร้อมๆ กับนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ (Inbound Tourism) ซึ่งนับว่าเป็นอีกก้าวหนึ่งของเป้าหมายในการหาเงินในภาคการท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวภายในประเทศที่เป็นเงินบาท จึงอาจกล่าวได้ว่าในทศวรรษที่สามและสี่ของการท่องเที่ยวไทยนี้รัฐบาลไทยมีเป้าหมายในการขยายตลาดและเพิ่มปริมาณผู้บริโภคท่องเที่ยวที่เป็นคนไทยเพิ่มขึ้น ประกอบกับในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ นี้เข้าสู่ช่วงสุดท้ายของสงครามเย็นอีกทั้งปัญหาความขัดแย้งในด้านอุดมการณ์ทางการเมืองภายในได้คลี่คลายลงด้วยรัฐบาลดำเนินนโยบายการเมืองนำการทหาร จึงออกประกาศฉบับที่ ๖๖/๒๕๒๓ ให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองกลับออกมาเพื่อร่วมกันพัฒนาชาติไทย ซึ่งปรากฏว่าถึงแม้ว่าในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ จะเป็นปีที่เกิดวิกฤติการณ์น้ำมันโลกครั้งที่ ๒ แต่การท่องเที่ยวของไทยกลับขยายตัวได้ดีมาก นักท่องเที่ยวต่างประเทศเดินทางเข้ามาเป็นจำนวนมากและเกิน ๒ ล้านคน เป็นปีแรก และรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๖.๘ ซึ่งสูงกว่ารายได้จากสินค้าส่งออกอื่นๆ รวมกันเป็นครั้งที่ ๓ และรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ถึงสองสมัยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๓๐ ซึ่งเป็นช่วงที่สถานการณ์ทางการเมืองสงบลง ฉะนั้นในช่วงทศวรรษนี้สถานการณ์การท่องเที่ยวของไทยจึงขยายเพิ่มขึ้นตลอด ยกเว้นเพียงปีเดียวคือในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ซึ่งเป็นปีที่เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก การท่องเที่ยวไทยลดลงร้อยละ ๑.๒ หลังจากนั้นก็เพิ่มขึ้นตลอดทุกๆ ปีจนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ มีนักท่องเที่ยวต่างประเทศเดินทางเข้ามาเกิน ๔ ล้านและในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ เพิ่มขึ้นเป็น ๕ ล้านคน ซึ่งสถานการณ์เช่นนี้นอกจากจะทำให้รัฐบาลไทยเล็งเห็นถึงเม็ดเงินจำนวนมากที่จะได้จากการท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นผลดีกับเศรษฐกิจโดยรวมอื่นๆ โดยเฉพาะธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวที่จะต้องขยายตัวตามซึ่งย่อมหมายถึงการจ้างงานจะมีมากขึ้น และมีผลต่อการกระจายรายได้ ซึ่งมีผลต่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคตของไทยและมีผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมไทยด้วย ฉะนั้นนอก

นอกจากกรมศิลปากรจะร่างระเบียบการบูรณะโบราณสถานแล้ว ยังมีโครงการอนุรักษ์พัฒนาโบราณสถานในเขตเมืองสุโขทัย เป็นแห่งแรกในโครงการ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ซึ่งเป็นโครงการที่บรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๕ ซึ่งต่อมาก็ได้รับการสนับสนุนให้ขยายการอนุรักษ์และพัฒนาในโครงการอุทยานประวัติศาสตร์อีกหลายแห่งทั่วประเทศ เพราะอุทยานประวัติศาสตร์นั้นถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ และเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีค่าและมีความสำคัญต่อการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวมาก นอกจากนี้ชนบทรอบนิคมประเพณีและเทศบาลโบราณก็ได้ถูกนำมาฟื้นฟูและตกแต่งเพื่อขายการท่องเที่ยว เช่น ประเพณีลอยกระทงเผาเทียนเล่นไฟ ในเขตเมืองเก่าสุโขทัยก็ได้ถูกการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยร่วมมือกับจังหวัดประจักษ์บุรีขึ้นมาเป็นเทศกาลที่ขายดีมากในช่วงทศวรรษที่ ๔ ของการพัฒนาการท่องเที่ยวนี้ นอกจากนี้ยังมีเทศกาลประจักษ์อีกมากมาย เช่น การแสดงแสง-เสียง สัปดาห์แม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี เทศกาลกินเจ จังหวัดภูเก็ต ฯลฯ

อาจกล่าวได้ว่าในทศวรรษนี้เป็นทศวรรษที่ประเทศไทยมีความพยายามที่จะนำเอาความเป็นไทยในทัศนะของรัฐบาลและฝ่ายราชการมาตีความว่าเป็นเครื่องหมายของความเป็นไทย มีการตั้งหน่วยงานเพื่อทำหน้าที่ในการหาและสร้างเอกลักษณ์ไทย เพื่อเป็นเครื่องหมายสินค้าท่องเที่ยวไทย แม้แต่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีก็ได้แสดงบทบาทในการเป็นผู้นำแสดงเอกลักษณ์ ด้วยการสวมใส่เสื้อผ้าไหมไทยแบบพระราชทาน ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างเอกลักษณ์ไทยขึ้นมาใหม่ เป็นต้น

ส่วนหลักการและอุดมการณ์ขององค์การยูเนสโก เห็นว่า วัฒนธรรมเป็นสมบัติของชนชาติ มิใช่สิ่งหวงแหนของคนบางกลุ่ม แต่เป็นมรดกของมนุษยชาติ วัฒนธรรมย่อมแสดงเอกลักษณ์ของชนชาติหนึ่งๆ แต่ขณะเดียวกันก็ทำให้ทุกชาติในโลกเปรียบเสมือนญาติ เพราะต่างก็เกี่ยวข้อง จากปรัชญาหนึ่งขององค์การยูเนสโกจึงรณรงค์เพื่อให้ประเทศต่างๆ เร่งทำการบูรณะซ่อมแซมและอนุรักษ์ไว้ โดยต้องอาศัยความรู้ความชำนาญ ฉะนั้นกรมศิลปากรจึงได้ตัดสินใจสมัครเข้าเป็นสมาชิก ภาคีสัญญาวาดด้วยคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก ซึ่งอยู่ภายใต้องค์กรสภาระหว่างชาติ

ว่าด้วยอนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณ (International Council on Monuments and Sites : ซึ่งใช้ชื่อย่อว่า ICOMOS) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ และหลังจากที่ไทยให้สัตยาบันร่วมอนุสัญญามรดกโลกแล้ว ต่อมองการณ์การยูเนสโกก็มีบทบาทในการอนุรักษ์มรดกไทยมากขึ้นซึ่งจะมีผลต่อการเพิ่มศักยภาพของสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และชื่อเสียงเกียรติภูมิของชาติในสายตาของชาวโลก ในฐานะที่เป็นชาติที่มีวัฒนธรรมประกอบกับประเทศไทยได้ปรับนโยบายต่างประเทศในช่วงสุดท้ายของสงครามเย็น ซึ่งจะสิ้นสุดภายในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ (ค.ศ. 1990) โดยหันมาดำเนินนโยบายต่างประเทศเป็นมิตรรอบด้าน (Omni - Directions) และมีเป้าหมายในการแสดงบทบาทในการช่วยกันแก้ปัญหาความขัดแย้งในประเทศกัมพูชาแบบเบ็ดเสร็จ (Comprehensive Political Settlement) และในฐานะที่ประเทศไทยเป็นประเทศด่านหน้า (Front - Line State) จึงได้รับความเห็นใจจากนานาประเทศและองค์การสหประชาชาติ จึงให้ความช่วยเหลือไทยเพื่อให้ได้สร้างความแข็งแกร่งไว้ป้องกันตนเอง และให้เฝ้าระวังในภูมิภาค ประกอบกับการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมไทยได้ก้าวเข้ามาถึงทศวรรษที่ ๒ ของนโยบายนำประเทศไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrialized Country : NIC) ซึ่งเริ่มเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ ด้วยโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Sea Board) และ พ.ศ. ๒๕๓๔ เข้าสู่ทศวรรษของการปรับตัวของธุรกิจไทยเข้าสู่ตลาดโลก หรือตลาดรวม (Globalization) พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งเข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อจากพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ก็ได้ประกาศจะร่วมมือกับกลุ่มประเทศอินโดจีนและจะพยายามเปลี่ยนจากสนามรบเป็นสนามค้าและจะเปิดให้ไทยเป็นประตู Gate Way to Indochina ของการท่องเที่ยวอินโดจีนเพื่อสอดคล้องกับองค์การสหประชาชาติประกาศปี ๒๕๓๔ เป็นปีท่องเที่ยวสากล แต่พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ถูกรัฐประหารโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (รสช.) ในต้นปี พ.ศ. ๒๕๓๔ อีกทั้งเกิดสงครามอ่าวเปอร์เซียครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ นี้เช่นกัน ทำให้สถานการณ์การท่องเที่ยวระหว่างประเทศไม่ดีนัก มีนักท่องเที่ยวลดลงร้อยละ ๔ และต่อมาได้เกิดวิกฤติการณ์ทางการเมือง พฤษภาทมิฬ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ทำให้มีนักท่องเที่ยวต่างประเทศเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ ๐.๙

เมื่อนายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ครั้งที่หนึ่งได้ตั้งรัฐบาลผสมแล้ว ก็ได้ดำเนินนโยบายท่องเที่ยวเป็นไปตามแผนที่ต้องการยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวไทย ซึ่งรัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน ได้เริ่มต้นไว้ในบางส่วน เช่น คณะรัฐมนตรีมีมติยกฐานะตำรวจท่องเที่ยวขึ้นเป็นกองบังคับการตำรวจท่องเที่ยว เมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๔ และวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. ๒๕๓๕ ก็มีผลบังคับใช้ ซึ่งมีผลทำให้มีการตั้งสำนักงานทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ แผนพัฒนาการท่องเที่ยวได้รับการนำมาปฏิบัติในโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวหลายโครงการ อาทิเช่น ไทยเที่ยวไทย ฯลฯ ทำให้การท่องเที่ยวไทยขยายตัวออกไปตามหัวเมืองและท้องถิ่น โดยเฉพาะการท่องเที่ยวในงานเทศกาล ศิลปวัฒนธรรมของคนในภูมิภาคต่างๆ ทำให้เศรษฐกิจของไทยขยายตัวมาก เช่น ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ถึงแม้ว่าจะมีแรงงานอยู่ในภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวถึง ๑,๖๔๓,๐๐๐ คนแล้วก็ตาม แต่ก็ยังขาดแรงงานอยู่อีกนับแสนคน ทั้งนี้ เพราะอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยเติบโตอย่างรวดเร็วไปสู่การท่องเที่ยวเชิงปริมาณ (Mass Tourism) ซึ่งจะเห็นได้จากสถิติของจำนวนผู้จดทะเบียนเป็นผู้ประกอบการในช่วงก่อนวิกฤติเศรษฐกิจปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ดังนี้

ตารางแสดง จำนวนบริษัทธุรกิจจัดนำเที่ยวตามที่มีจดทะเบียนอยู่ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐^๔

ภาค	บริษัทธุรกิจจัดนำเที่ยว
เหนือ	๓,๕๗๒
ตะวันตก	๘๓๕
กลาง	๖๕๐
ตะวันออก	๑,๐๒๙
ตะวันออกเฉียงเหนือ	๑,๔๘๒
ใต้	๖,๗๔๒
กรุงเทพมหานคร	๒๓,๔๒๓
รวม	๓๗,๗๗๓

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งเป็นเพียงปีแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) ประเทศไทยต้องประสบกับปัญหาวิกฤติทางการเงินการคลัง จากความผันผวนของค่าเงินบาทในตลาดแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ นักลงทุนต่างประเทศทำการย้ายทุนออกไป ทำให้เกิดภาวะเงินไหลออกจากตลาดเงิน ตลาดทุน คือจากสถาบันการเงินและตลาดหลักทรัพย์ ฯลฯ ทำให้เกิดปัญหาขาดสภาพคล่องทางการเงิน ซึ่งนำไปสู่วิกฤติทางการเงินการคลัง หรือที่เรียกกันว่า วิกฤติต้มยำกุ้ง ซึ่งมีผลกระทบต่องานเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศและขยายออกไปเป็นวิกฤติทางการเมือง ในที่สุดนอกจากรัฐบาลซึ่งมีพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรีนั้นจะแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจการเงินการคลังด้วยการปิดสถาบันการเงินที่ประสบปัญหาขาดสภาพคล่องหลายแห่ง และกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือ I.M.F. (International

^๔ ที่มา : กองสถิติและวิจัย, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, บทสรุปสำหรับผู้บริหาร : แรงงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ปี พ.ศ. ๒๕๕๐. (เอกสารโรเนียว, ๒๕๕๕)

Monetary Fun) เพื่อนำมาแก้ปัญหาการขาดสภาพคล่องทางการเงินและประกาศลอยตัวค่าเงินบาท ฯลฯ แล้วก็ตาม แต่ก็ต้องลงจากตำแหน่งเพราะไม่อาจทนต่อกระแสกดดันจากหลายฝ่ายโดยเฉพาะจากกลุ่มผู้เรียกร้องที่มักจะเรียกกันว่า มีอบมือถือ ซึ่งเป็นกลุ่มนักธุรกิจและผู้ประกอบการที่ได้รับผลกระทบจากสภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้ยุคเฟื่องของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้รับผลกระทบไปด้วย เพราะผู้ประกอบการธุรกิจเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจท่องเที่ยวต้องประสบกับปัญหาขาดสภาพคล่องทางการเงิน โดยเฉพาะเงินลงทุน แต่เนื่องจากต้นทุนของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในด้านต่างๆ เช่น สถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีความสมบูรณ์อยู่แล้วไม่ว่าจะเป็นบุคลากรในธุรกิจท่องเที่ยว ที่พักแรม สถานที่บริการต่างๆ ฉะนั้นผลกระทบต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวจึงเป็นเพียงระยะสั้นๆ และไม่กระจายไปในวงกว้างหรือภาพรวมทั้งหมดของธุรกิจท่องเที่ยวจะกระทบเฉพาะบางกลุ่ม เช่น ผู้ประกอบการใหม่ที่ยังไม่สามารถขายได้ หรือผู้ที่เปราะบางสถาบันการเงินที่ไม่มั่นคง ฯลฯ แต่ถึงกระนั้นก็ถือว่าวิกฤติเศรษฐกิจปี พ.ศ. ๒๕๔๐ นี้เป็นสาเหตุให้ถึงจุดที่มีการปรับเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยว

๔. สมัยใช้นโยบายเชิงรุกในการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

หลังจากที่นายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์เข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นครั้งที่ ๒ ต่อจากพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ด้วยการตั้งรัฐบาลผสมที่เกือบจะไม่มีเสถียรภาพความมั่นคงเลย ในขณะที่ต้องเร่งแก้ปัญหาหลายด้าน โดยเฉพาะการเร่งสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักลงทุนเพื่อที่จะได้ผลักดันให้สภาวะทางเศรษฐกิจคืนสภาพเดิม หรือสามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมไปสู่ความปกติโดยเร็ว ฯลฯ อย่างไรก็ตามก็ดีในท่ามกลางวิกฤตินั้นประเทศไทยมีโอกาสมิใช่เพราะหลังจากที่ทุกฝ่ายตั้งสติได้แล้ว และปรากฏว่าจากการที่ค่าเงินบาทถูกลดค่าให้ต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายในธุรกิจท่องเที่ยวถูกลดในสายตาของนักท่องเที่ยวต่างประเทศจึงเป็นแรงจูงใจให้มีการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยมากขึ้น ฉะนั้นอัตราการขยายตัวของนักท่องเที่ยวต่างประเทศมิได้ลดลงและเพื่อเป็นการเร่งหาทางเพิ่มรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศเพื่อสร้างความมั่นคงในดุลการชำระเงินและกระตุ้นธุรกิจเกี่ยวเนื่องตลอดจนการจ้างงาน (Employment) ในธุรกิจ

ตารางแสดง โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลไทยในโครงการ “วิสัยทัศน์การท่องเที่ยวไทย ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๔๖ (Thailand Tourism Vision : 1999-2003)

ปี พ.ศ. (ค.ศ.)	๒๕๔๒ (1999)	๒๕๔๓ (2000)	๒๕๔๔ (2001)	๒๕๔๕ (2002)	๒๕๔๖ (2003)
Important Events	King's 72 nd Birthday	Olympic Games (Australia)	-	Bangkok 220 Years	-
Theme	Amazing Thailand Endless Diversity	Century Cities : World Heritage In Thailand	Indochina 2001	Visit Bangkok Year	Thailand Rendezvous
Emphasis	● Health ● Youth ● Sport ● Caravan ● Fantasy & theme parks ● Ecotourism ● Community tourism ● Tastes of Asia ● Shopping Centre of Asia	All Heritage Sites	● General/ All Types ● Packaged - Tourism	● Fashion Capital of Asia ● Khlong Tourism ● Gem Capital of Asia ● Temples ● Theme Parks ● Museum ● China town	● World Class Tourism
Target Areas	● National Parks ● Beach Cities ● Island ● Community Tourism	● Historical Parks ● Communities Attractions - World Class Cities	Border Towns	Bangkok and All Neighboring Cities	Bangkok Pattaya Chiang Mai Phuket Songkhla

ท่องเที่ยวดำเนินต่อไปได้นั้น จึงมีนโยบายและแนวทางในการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจและการคลังโดย รัฐบาลได้เสนอแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยมีเป้าหมายไปสู่ระดับสากล (World Class Tourism) โดยแบ่งแผนพัฒนาออกเป็น ๓ ระยะ เช่น ระยะเร่งด่วน กำหนดให้ปี พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๔๒ เป็นปีท่องเที่ยวไทย หรือ **Amazing Thailand 1998-1999** ระยะปานกลาง เป็นวิสัยทัศน์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. ๒๕๔๒-๒๕๔๖ หรือ **Thailand Tourism : Vision 1999-2003** ซึ่งในระยะปานกลางนี้มีโครงการและกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวมากมายที่ต่อเนื่องจากระยะเร่งด่วนโดยเน้นการพัฒนาไปในทิศทางที่ช่วยอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ฉะนั้นจึงมีคำขวัญว่า **เที่ยวไทย...รักไทย** (ดูตาราง)

ระยะยาว ซึ่งเป็นระยะที่มีโครงการพัฒนาต่อเนื่องจากแผนพัฒนายาระยะปานกลางไปจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๕ (ต้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) คือ **วิสัยทัศน์ และกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของไทย : วิสัยทัศน์ ๒๕๕๕** หรือ **ความท้าทายในทศวรรษหน้า** โดยมีเป้าหมายในการยกระดับมาตรฐานของเมืองท่องเที่ยวตามเป้าหมายให้เทียบเคียงกับเมืองท่องเที่ยวสากล แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ไทยไว้ หรือ **เอกลักษณ์ไทยในมาตรฐานสากล** จึงเน้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Education Tourism) การท่องเที่ยวทางคุณภาพ (Quality Tourism) และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ฯลฯ

อย่างไรก็ดีเนื่องจากรัฐบาลนายชวน หลีกภัย อยู่ไม่ครบวาระ และหลังจากการเลือกตั้งแล้ว พรรคไทยรักไทยชนะการเลือกตั้งได้เสียงข้างมาก พันตำรวจโท ดร.ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทย ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีในรัฐบาลผสมพรรคการเมือง และถึงแม้ว่าจะประกาศแนวทาง **คิดใหม่ ทำใหม่** แต่จะเห็นว่าในด้านนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวมิได้เปลี่ยนแปลงอะไรนัก แต่ในทางปฏิบัติด้านการบริหารจัดการจะสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามีเป้าหมายในการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพื่อผลประโยชน์ในด้านการเงินและได้แถลงไว้ว่าจะใช้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ

หารายได้โดยเน้นว่า "...การท่องเที่ยวคือหนทางสำคัญของการนำรายได้เข้าสู่ประเทศ..."^๕ ฉะนั้นถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนรัฐบาลใหม่แต่ก็ไม่ส่งผลกระทบให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวต้องถดถอย เพราะนอกจากจะดำเนินการตามโครงการที่รัฐบาลเก่าเริ่มต้นไว้แล้วรัฐบาลใหม่ยังเพิ่มกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อให้นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงรุกนั้นได้สัมฤทธิ์ผลทางการเงิน จึงออกกลยุทธ์ด้านการตลาดเชิงรุก คือ แผนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านการพัฒนา และด้านการบริหารของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ซึ่งกำหนดกลยุทธ์ในการส่งเสริมการตลาดถึง ๖ กลยุทธ์ ซึ่งจะกล่าวโดยย่อๆ ดังนี้ คือ กลยุทธ์ที่ ๑ สร้างและเผยแพร่ Brand Image คือขายความเป็นคนไทย (Thai People) และความเป็นไทย (Thai Touch) กลยุทธ์ที่ ๒ มุ่งเน้นการทำตลาดแบบ More for More โดยเน้นการรักษาการเติบโตของตลาดเชิงปริมาณทั้งตลาดภายในประเทศและต่างประเทศ กลยุทธ์ที่ ๓ การทำ Event Marketing เสนอขายเทศกาลงานประเพณีและกิจกรรมต่างๆ เป็นสินค้าการท่องเที่ยวสามกิจกรรมหลักคือ เทศกาลสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง และกิจกรรม Thailand Grand Festival กลยุทธ์ที่ ๔ การทำ Mass Marketing ควบคู่กับการทำ Target Marketing ทั้งในประเทศและต่างประเทศ กลยุทธ์ที่ ๕ พัฒนาศักยภาพในการแข่งขัน โดยเน้นการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ และเปิดสำนักงาน ททท. ในต่างประเทศและการวิจัยเพื่อเตรียมตัวเปิดเสรีทางการค้าและการบริการ กลยุทธ์ที่ ๖ สร้างพันธมิตรทางการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านในระดับต่างๆ ระดับภูมิภาคี พหุภาคี และทำการตลาดรวม (Joint Marketing) กับญี่ปุ่น จีน ฮองกง สิงคโปร์

ผลของกลยุทธ์การส่งเสริมการตลาดในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวถึงสิ้นปี พ.ศ. ๒๕๕๘ นั้นเนื่องจากต้นทุนอันเป็นองค์ประกอบของการท่องเที่ยวที่ดีทำให้การตลาดการท่องเที่ยวภายในยังคงรักษาอัตราการเติบโตไว้ได้ ส่วนตลาดนักท่องเที่ยวต่างประเทศนั้นค่อนข้างลำบากเพราะเนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางจิตวิทยาสังคมซึ่งมี

^๕ รัญจวน ทองรุตและรุ่ง ภาณุจนวิโรจน์, การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๕๔), น. ๑๘๐.

ความอ่อนไหวมากต่อการตัดสินใจหากประสบปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง อาทิเช่น ในช่วงปีสุดท้ายของระยะปานกลาง (พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๖) ซึ่งเป็นช่วงระยะที่รัฐบาลวางกลยุทธ์การตลาดไว้หลายโครงการมีเป้าหมายสูงมีการลงทุนสูงเช่นกัน แต่ต้องประสบกับปัญหาความไม่สงบของโลกจากความหวาดกลัวในเรื่องการก่อวินาศกรรม ปัญหาสงครามในอิรัก ตลอดจนปัญหาการระบาดของโรคระบบทางเดินหายใจอักเสบเฉียบพลัน (SARS) และปัญหาการระบาดของไข้หวัดนก (H5N1) อีกทั้งยังมาต่อด้วยวิกฤติภัยธรรมชาติคลื่นยักษ์สึนามิ ฯลฯ ซึ่งทำให้ตลาดนักท่องเที่ยวต่างประเทศต้องลดลงอย่างมาก ประกอบกับรัฐยังไม่สามารถแก้ปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้แล้ว ในช่วงต้นปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ยังประสบกับปัญหาผู้นำประเทศคือ พันตำรวจโท ดร.ทักษิณ ชินวัตร ขาดความสง่างามในการดำรงตำแหน่งผู้นำ จนกระทั่งถูกประชาชนหลายกลุ่มร่วมกันเป็นพันธมิตรเพื่อขับไล่ และมีกลุ่มที่ออกมาสนับสนุน ฯลฯ ซึ่งเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อประเทศในเกือบทุกด้านทุกระดับ และผลกระทบมาสู่สถานการณ์การท่องเที่ยวในกลุ่มของตลาดนักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ถดถอยลงเป็นอย่างมากด้วยเช่นกัน

เนื่องจากบทความนี้ได้สรุปลง ณ ปลายเดือนมีนาคม ๒๕๕๔ ซึ่งยังมีโอกาสการณ์ได้ว่าสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองจะคลี่คลายไปในทางใด แต่ก็เชื่อว่ารัฐบาลใหม่ที่เข้ามาก็คงจะมีเป้าหมายในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น รัฐบาลก่อนๆ หากแต่ถ้าจะยอมรับความจริงและยอมปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ หรือแม้เพียงลดเป้าหมายและลดการทุ่มเทงบประมาณในการทำการตลาดเชิงรุกลงไปบ้างก็อาจจะไม่ทำให้รัฐบาลต้องเสียเงินลงทุนมากและเสียหน้ามาก เช่น จากการนี้ของการขาย Elite Card ที่ตั้งเป้าไว้สูงแต่ขายได้ห่างจากเป้าที่วางไว้มาก และเชื่อว่าในที่สุดอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยก็จะค่อยๆ ปรับสภาพคืนสู่ปกติและเติบโตขึ้นใหม่ได้ และควรถือวิกฤตินี้เป็นโอกาสปรับทิศทางและแนวคิดการพัฒนาเพื่อให้ก้าวไปสู่การท่องเที่ยวคุณภาพอย่างมั่นคงตามแผนระยะยาวที่วางไว้ซึ่งครอบคลุมแผนฯ ฉบับที่ ๘-๑๐ ที่มีเป้าหมายสู่ World Class Tourism ซึ่งเป็น World Class Destination ในวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย : วิสัยทัศน์ ๒๕๕๔

บทสรุป

การท่องเที่ยวไทยกับมรดกวัฒนธรรม

วันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ทำพิธีฉลองการเปิดหน่วยงานการส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยมาครบ ๔๖ ปี โดยนับเอาวันที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไปเป็นประธานในพิธีเปิดสำนักงานองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยอย่างเป็นทางการในวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๓

อย่างไรก็ดี การท่องเที่ยวไทยที่ถือกำเนิดและดำเนินการมาก่อนนี้แล้วโดยรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ถึงแม้ว่าในเบื้องต้นจะมีเป้าหมายหลักเพื่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์ประเทศ แต่ก็ได้เริ่มเข้าสู่แนวทางของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน เพราะได้ทำการปรับปรุงทรัพยากรของชาติทั้งในด้านมรดกวัฒนธรรม และมรดกธรรมชาติ^๖ มาเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว

ต่อมาในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้นำการท่องเที่ยวไทยเข้าสู่ภาคธุรกิจในระบบทุนนิยม เพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาล ฉะนั้นภายใต้ระบบทุนนิยมนี้ จึงทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวไทยเข้าสู่รูปแบบของการขายมรดกวัฒนธรรมและมรดกธรรมชาติมากขึ้นโดยเฉพาะภายหลังจากที่ประเทศไทยถูกประณามจากสังคมโลกในช่วงสงครามเวียดนามว่า เป็นแหล่งขายบริการทางเพศ^๗ ฉะนั้นหลังจากสหรัฐอเมริกาถอนฐานทัพออกจากประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ แล้ว แผนพัฒนาการท่องเที่ยวไทยฉบับที่ ๑ จึงถูกบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๔)

วัฒนธรรมของชาติ และวัฒนธรรมไทย นักวิชาการทางด้านสังคมวิทยาและ

^๖ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, มท. ๒๒/๑๐๔ เรื่อง ขอเบิกเงินสดสลากกินแบ่งปีใหม่เพื่อใช้ในการสร้างที่ตากอากาศชายทะเล ตำบลบางปู จังหวัดสมุทรปราการ.

^๗ มีการขยายตัวของบริการทางเพศตามแหล่งบันเทิงของทหารอเมริกันที่เพิ่มขึ้นตามจำนวนของทหารอเมริกันในสงครามเวียดนาม ที่เพิ่มจากจำนวนพันใน พ.ศ. ๒๕๐๙ ไปเป็นจำนวนหลายหมื่นในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เช่น ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ มีทหารอเมริกันในประเทศไทยจำนวน ๔๗,๖๐๐ คน

มานุษยวิทยาและนักวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์หลายท่าน มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันที่อาจสรุปได้ว่าวัฒนธรรมของชาติ เกิดจากการมองวัฒนธรรมที่แคบและจำกัดเกินไปและจะเน้นเฉพาะบางด้านได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากการสั่งการและครอบงำ จาการาชการ ราชสำนักและศาสนาจึงเน้นความเหมือน ความกลมกลืนและสูตรสำเร็จตายตัวในมาตรฐานเดียวกันแล้วยึดถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาติ โดยไม่ยอมรับความแตกต่างและมองข้ามความเป็นพหุลักษณะและความหลากหลายในสังคมไทยเพราะที่แท้จริงแล้ววัฒนธรรมไทย มิใช่มีเพียงมาตรฐานเดียวหรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้หากแต่การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นไปตามธรรมชาติของคนในสังคมตามยุคสมัยมิใช่การสั่งการหรือครอบงำโดยส่วนกลางที่พยายามจะหาเอกลักษณ์ซึ่งจะทำให้เกิดแนวคิดที่นอกจากจะไม่ยอมรับวัฒนธรรมท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์แล้วยังมองแต่เพียงรูปธรรมภายนอกหรือที่เป็นตัวแทนวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งเป็นผลผลิตที่ขาดนามธรรม คือ ขาดจิตวิญญาณ ความเชื่อความศรัทธา ภูมิปัญญาของคนที่เป็นต้นกำเนิดของวัฒนธรรมนั้นๆ จึงได้ทำการตัดตอนมาใช้ในวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น การสร้างชาติ การขายเป็นสินค้าการท่องเที่ยว ฯลฯ

ฉะนั้นเมื่อระบบทุนนิยมแผ่ขยายเข้ามาทำให้ระบบคุณธรรมและธรรมเนียมตามแนวคิดปรัชญาของพระพุทธศาสนาถูกทำลายมาก สังคมเริ่มแยกแยะไม่ออก หรือแยกได้ไม่ชัดเจน ฯลฯ เริ่มตั้งคำถาม ทำดีแล้วได้ดีจริงหรือไม่บางคนทำชั่วทุจริตแต่ได้ดีมีตำแหน่งแล้วยังร่ำรวย คือนำเอาความดีไปตีความเทียบกับความมีในค่านิยมทางวัตถุ ฯลฯ ฉะนั้น ทรัพย์สินสมบัติ ความสุขสบาย เกียรติยศชื่อเสียง ฯลฯ จึงเป็นสุดยอดปรารถนาของผู้ที่ตกอยู่ในวังวนของกระแสทุนนิยม หรือแม้แต่กิจการใดๆ ที่อยู่ในระบบทุนนิยมก็จะมีทิศทางเช่นเดียวกัน คือ แสวงหากำไรและผลประโยชน์รายได้เป็นหลัก ฉะนั้น ถ้าศึกษาในด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวจะเห็นว่ามียุทธประสงค์เพื่อการขายเป็นสินค้าโดยนำมรดกวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีเทศกาล พิธีกรรมท้องถิ่น ฯลฯ มาดัดแปลงเป็นสิ่งประดิษฐ์ในสังคม (Social Construction) และเชื่อว่าถ้าจะให้ขายดีก็ต้องเป็นสินค้าที่ต้องรสนิยมและถูกใจผู้บริโภคหรือผู้ซื้อโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาว

ต่างประเทศมักถูกมองเป็นเป้าหมายเพราะมีเงินตราต่างประเทศเป็นอำนาจต่อรองสูงกว่าเพื่อให้ผู้ขายทำในสิ่งที่ผู้บริโภคชอบ จึงเกิดการพัฒนากองท่องเที่ยวในรูปแบบของจักรวรรดินิยมการท่องเที่ยว^๙ คือรับเอาวัฒนธรรมและมาตรฐานของผู้บริโภค หรือกลุ่มเป้าหมายที่จะขายให้ขึ้นมาเป็นตัวตั้งในการปฏิบัติ จึงขาดการแสดงออกถึงอำนาจของตนเองในการเสนอสินค้าเป็นตัวตั้ง เช่น การบริการที่พักแรมในมาตรฐานของนักท่องเที่ยวผิวขาวชาวยุโรปและอเมริกัน และพัฒนาธุรกิจบริการที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อขายให้นักท่องเที่ยวจากประเทศที่ร่ำรวยจากการพัฒนาเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมที่มีกำลังทรัพย์จ่ายได้ในราคาสูง เมื่อเข้ามาใช้บริการก็รู้สึกเหมือนอยู่ในประเทศของตนจะประทับใจมากเพราะสามารถใช้เงินซื้อบริการได้อย่างสูงสุดตั้งเป็นนายของบริการทุกคนในธุรกิจท่องเที่ยว แม้แต่ผู้ประกอบการเองก็ต้องยอมและถือเสมือนว่าลูกค้าคือพระเจ้า

จากแนวคิดการพัฒนากองอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในรูปแบบจักรวรรดินิยมเพื่อเงินตราเป็นเป้าหมายหลักนี้ จึงพยายามดึงดูดและสร้างแรงจูงใจนักท่องเที่ยวในกลุ่มเป้าหมายด้วยอุปทาน (Supply) การท่องเที่ยวที่ตรงกับความต้องการ อาทิเช่น กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวผิวขาวชาวยุโรปและอเมริกามักจะถูกมองว่าเป็นชาติที่มีแนวคิดและทัศนคติในเรื่องของชาติพันธุ์นิยม ซึ่งมีผลต่อทัศนคติและค่านิยม การท่องเที่ยวในรูปแบบ **Ethno Tourism**^{๑๐} คือท่องเที่ยวด้วยวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ต่างๆ โดยเฉพาะที่ต่างชาติพันธุ์กับตน ประหนึ่งคล้ายไปชมสวนสัตว์ซึ่งมีผู้ทำการวิจัยไว้เรียกว่า Cultural Zoo และผู้ชมจะมีความรู้สึกที่ต่างชาติพันธุ์เป็นคนอื่น ฉะนั้น

^๙ ดูรายละเอียด "Nash, D. "Tourism as a Form of Imperialism", in Valene L. Smith, ed., **Hosts and Guests : The Anthropology of Tourism**, (Philadelphia : University of Pennsylvania Press), 1993.

^{๑๐} D.J., Greenwood "Culture by the Pound : An Anthropological Perspective on Tourism as Cultural Commodification," In Valene L. Smith. ed., **Hosts and Guests : The Anthropology of Tourism**, (Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1977) p. 178-185.

ประเทศที่เปิดให้ชมก็จัดทำให้ชมเยี่ยงเป็นสวนสัตว์มนุษย์ (Human Zoo)^{๙๙} และจะมองวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่แปลกแตกต่างอย่างน่าตื่นเต้นอัศจรรย์ใจ เราใจและรู้สึกว่าเป็นการท่องเที่ยวประเภท **Exotic Tourism** อาทิเช่น การแสดงออกถึงความเชื่อในเทศกาลต่างๆ หรือดินแดนที่มีธรรมชาติสวยงามแปลกตา ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่น่าอัศจรรย์และมีเสน่ห์มนต์ขลัง เป็นต้น ฯลฯ ฉะนั้น ประเทศต่างๆ โดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศในกลุ่มทะเลใต้ (South Pacific) เช่น ประเทศไทย อินโดนีเซีย ตองกา ฯลฯ มีทรัพยากรท่องเที่ยวอยู่หลากหลาย และแตกต่างจากชาติตะวันตก จึงได้ตกแต่งวัฒนธรรมต่างๆ ขึ้นมาเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศประเภทนำเข้ามาดูการแสดงเทศกาล ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรมที่องค์กรส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ของรัฐและเอกชนจัดขึ้น คือ ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมไทยหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นก็มีรูปแบบพิธีการเช่นเดียวกัน เช่น เน้นความยิ่งใหญ่ อีกทั้งทริคโครม ฯลฯ ต้องใช้เงินลงทุนสูง ซึ่งเกินกำลังของคนในท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม เจ้าของวัฒนธรรมจึงต้องถูกกีดกันออกไปเป็นเพียงผู้ดูหรือถ้าจะมีโอกาสมีส่วนร่วมบ้างก็น่าจะเป็นเพียงคนระดับผู้นำชุมชนที่ต้องต้อนรับผู้มีอำนาจวาสนาเป็นใหญ่เป็นโตมาทำพิธีเปิดหรือปิดงาน ซึ่งนอกจากจะทำให้คุณค่าและสาระสำคัญที่แท้จริงของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สืบทอดความผูกพันกันในความเชื่อ ความศรัทธา และภูมิปัญญาของชุมชนที่เสมือนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหรือเป็นรากของชุมชนนั้นๆ ถูกทำลายไป ฉะนั้นเทศกาลหรือประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวนี้ก็จะเป็นเพียงวัฒนธรรมท้องถิ่นปลอมแปลงหรือวัฒนธรรมย้อมแมว (Phony - Folk Culture)^{๑๐๐} ที่ถูกจัดขึ้นในราคาถูกเพราะมีรูปแบบเหมือนกันแบบวัฒนธรรมท่องเที่ยวโหล นักท่องเที่ยวต่างประเทศก็ได้เห็นเพียงสี่ส้นแห่ง

^{๙๙} Valene L. Smith., eds., *Hosts and Guests : The Anthropology of Tourism*, (Oxford : Basil Blackwell, 1978), p. 89

^{๑๐๐} F.Urbanowizez., Charles, "Tourism in Tonga: Trouble times" in Valene L. Smith, ed, *อ้างแล้ว* , หน้า ๘๙-๙๐

ท้องถิ่น (Local Color) และด้วยเงื่อนไขของรูปแบบของงานที่คนในชุมชนหรือเจ้าของวัฒนธรรมไม่อาจจะทำเองได้ด้วยข้อจำกัดเรื่องการขาดเงินทุน ขาดอุปกรณ์ เทคโนโลยีต่างๆ ฉะนั้นวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงกลายเป็นเทศกาล (Festival) หรืองานเฉลิมฉลอง (Celebration) งานประเพณี (Tradition) ฯลฯ ในลักษณะของธุรกิจวัฒนธรรม (Business Cultural) เพราะจะต้องมีการจ้างผู้ประกอบการมาดำเนินการแทนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม ผู้จัดทำจึงมิได้ตระหนักถึงความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ของวัฒนธรรมนั้นๆ กลายเป็นการเมืองวัฒนธรรม (Cultural Politics) และสุดท้ายมีแนวคิดแบบทันสมัยตามแนวของ Post - modern คือ ยอมรับการเปลี่ยนแปลง และการแปรเปลี่ยนของวัฒนธรรมได้ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์และการเมือง จึงทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือการเมืองตามกระแสโลก และเนื่องจากในสถานการณ์โลกาภิวัตน์ทำให้สังคมถูกขับเคลื่อนด้วยระบบการตลาดและการค้า วัฒนธรรมชาติและวัฒนธรรมไทยจึงถูกรัฐบาลสั่งการให้เป็นสินค้าเพื่อขาย มิได้มีไว้ให้ภาคภูมิใจในคุณค่า ฉะนั้น ปริมาณและรายได้จากนักท่องเที่ยวจึงเป็นตัวตั้งที่เป็นเป้าหมายล่วงหน้าที่รัฐบาลคาดการณ์เอาไว้และทำทุกอย่างเพื่อให้ขายได้ แม้แต่การร่ายรำในระบำถูกแทน การร่ายรำทวิศุณย์หรือทวิศุณย์ให้นักท่องเที่ยวชม ซึ่งส่งผลเสียต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั้งตรงและทางอ้อม และที่สำคัญที่สุดคือนอกจากจะทำลายมาตรฐานของธุรกิจนำเที่ยวไทยแล้ว ยังก่อให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบและการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรมในระหว่างผู้ประกอบการกันเอง เช่น บริษัทจัดนำเที่ยวบีบีบีบังคับให้มัคคุเทศก์พานักท่องเที่ยวไปทำยอดในการซื้อสินค้าหรือการอนุญาตให้จัดโชว์พิเศษแก่นักท่องเที่ยว ฯลฯ ซึ่งนอกจากจะทำลายจรรยาบรรณวิชาชีพให้เสื่อมเสียแล้ว ยังกลายเป็นการทำลายศักดิ์ศรีของวิชาชีพและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยด้วย

มรดกวัฒนธรรมทั้งในส่วนที่เป็นวัฒนธรรมชาติ และวัฒนธรรมท้องถิ่น ถูกนำมาเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวด้วยการตัดตอน ประดิษฐ์ดัดแปลง จนขาดอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมนั้นๆ เช่น เทศกาลสงกรานต์ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ และ พ.ศ. ๒๕๔๙ ซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการ Thailand Grand Invitation 2006 โดยใช้ชื่อว่า เย็นทั่วหล้า

มหาสงกรานต์ ซึ่งจะจัดขึ้นที่กรุงเทพฯ งานบุญบั้งไฟ มหัศจรรย์ลูกไฟพญานาคริมฝั่งโขง ฯลฯ ซึ่งล้วนตัดตอนเอาแต่ความสนุกสนาน โดยละเลยสาระสำคัญที่แท้จริงของเทศกาลนั้นๆ เช่น หม่อมราชวงศ์ถนัดศรีพัฒนา ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ว่า ประเพณีในท้องถิ่นย่อมมีความหมายในตัวเอง มิใช่แสดงให้เห็นนักท่องเที่ยวชม หรือแม้แต่รองศาสตราจารย์ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม กล่าวไว้ว่าประเพณีท้องถิ่นย่อมผูกพันอยู่กับประวัติศาสตร์ ดำเนินความเชื่อ ฉะนั้นรัฐบาลจะต้องเข้าใจมีใจเข้าไปเปลี่ยนแปลงเพื่อผลประโยชน์ของรัฐบาลเอง^{๑๒} ซึ่งในที่สุดอาจกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวไทยอาจอยู่ในภาวะยิ่งพัฒนายิ่งเสียหาย ยิ่งขายยิ่งขาดทุน (ทางวัฒนธรรม) ฉะนั้น ควรที่จะถึงเวลาแล้ว หรือยังที่รัฐบาลและผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย หรือแม้แต่นักท่องเที่ยวทั่วไปและคนไทยที่ยอมรับว่ามรดกวัฒนธรรมเป็นมรดกของมนุษยชาติ ก็จะต้องปฏิวัติวัฒนธรรมปลอมแปลง พิธีกรรมการแสดงที่ขาดคุณค่า และรัฐบาลควรเลือกแนวทางในการพัฒนาโดยเน้นคุณค่าเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และต้องยอมรับในกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของวัฒนธรรมไทย ให้เป็นไปตามวิถีของวัฒนธรรมไทยที่มีความยืดหยุ่นหลากหลายและปรับตัวอยู่เสมอ

^{๑๒} กรมศิลปากร. "ความคิดเห็นเรื่องการนิยาม" วัฒนธรรมของชาติและวัฒนธรรมไทย, ความเป็นไทย : อดีต ปัจจุบัน อนาคต. หน้า ๖๐

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

นิคม มูลิกะคามะ. บรรณธิการ. **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์ อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี**. กรุงเทพฯ : หิรัญพัฒน์, ๒๕๒๓.

นงเยาว์ จิตตะปุตตะ. **ประวัติศาสตร์กับการท่องเที่ยวไทย**. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๖.

ประมวลปราชัยและสุนทรพจน์ของ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ผู้นำของชาติ (ฉบับที่ ๒). กรมโฆษณาการ, พ.ศ. ๒๔๘๕.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. **สุโขทัย : มรดกโลกทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : อรุณฯ, ๒๕๒๘.
ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช. **คึกฤทธิ์วิจารณ์**. กรุงเทพฯ : คลังวิทยาการพิมพ์, พ.ศ. ๒๕๐๒.
รณจวน ทองธูตและรุ่ง กาญจนวิโรจน์. **การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๔.

วินิจ วีรยางกูร. **การจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาบริหารธุรกิจ คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๓.

ศิลปากร, กรม. **ความเป็นไทย : อดีต ปัจจุบัน อนาคต**. กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, ๒๕๔๘.

สุนทรพิพิธ, พระยา (เชย สุนทรพิพิธ) ปกัณกะคดี. พิมพ์แจก พ.ศ. ๒๕๑๑.

ภาษาอังกฤษ

Nash, D. "Tourism as a Form of Imperialism". In Valene L. Smith, ed., **Hosts and Guests : the Anthropology of Tourism**. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1993.

- Organization of Economic Cooperation and Development. **Tourism Policy and International Tourism in OECD Member Countries**. Paris : OECD, 1984.
- Smith, Valene L. eds. **Hosts and Guests : The Anthropology of Tourism**. Oxford : Basil Blackwell, 1978.
- Suwat Jutakorn. **Sustainable Tourism**. Chonburi : Hotel and Tourism Training Institute, 1998.
- Urbanowizez, Charles F., "Tourism in Tonga : Trouble Times". In Valene L. Smith, eds. **Hosts and Guests**. Oxford : Basil Blackwell, 1978.